

סימן ג - דין מנעל בהר הבית

שנינו במשנה במסכת ברכות דף נד ע"א:

מתני' - לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. ולא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפונדתו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא; ורקיקה - מקל וחומר.

המשנה אוסרת להיכנס בנעל להר הבית. שאלתנו היא איזה נעל אסרה המשנה, לשם כך צריך להתבונן מדוע נאסר להיכנס במנעל להר הבית?

טעם איסור כניסה במנעל

בגמרא שם דף סב ע"ב-סג ע"א נאמר:

ורקיקה מקל וחומר. אמר רב ביבי אמר רבי יהושע בן לוי: כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה - כאילו רוקק בבת עינו, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים.

אמר רבא: רקיקה בבית הכנסת - שריא, מידי דהוה אמנעל. מה מנעל, בהר הבית - אסור, בבית הכנסת - מותר, אף רקיקה - בהר הבית הוא דאסור, בבית הכנסת שרי. אמר ליה רב פפא לרבא, ואמרי לה רבינא לרבא, ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא: אדיליף ממנעל, נילף מקפנדריא! - אמר ליה: תנא יליף ממנעל, ואת אמרת מקפנדריא!

מאי היא? דתניא: לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו שבידו, ולא במנעלו שברגלו, ולא במעות הצרורים לו בסדינו, ובפונדתו מופשלת לאחוריו, ולא יעשנה קפנדריא, ורקיקה מקל וחומר ממנעל, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון אמרה תורה "של נעליך מעל רגליך", רקיקה שהיא דרך בזיון - לא כל שכן. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, והלא דברים קל וחומר: ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם - כך, רקיקה שהיא מאוסה, לפני מלך המלכים - לא כל שכן?

אמר ליה, אנא הכי קאמינא: נימא הכא לחומרא והכא לחומרא, ואימא: הר הבית דאסור במנעל - לילפא ממנעל, אבל בית הכנסת דשרי במנעל, אדיליף ממנעל ולהיתר - נילף מקפנדריא ולאסור! [רש"י - ילפינן רקיקה מיניה לאיסורא בקל וחומר, אבל

סימן ג - דין מנעל בהר הבית פ"א

בית הכנסת דשרי במנעל לא נילף רקיקה להתירה, דרקיקה מאיסא, אלא ילפינן מקפנדריא לאיסורא] -

אלא אמר רבא: כי ביתו. מה ביתו, אקפנדריא - קפיד אינש, ארקיקה ומנעל - לא קפיד אינש, אף בית הכנסת: קפנדריא הוא דאסור, רקיקה ומנעל - שרי.

הגמרא אומרת שמנעל אין בו דרך ביזיון ועל כן מותר להיכנס בו לבית הכנסת (ואומר רבא שאפילו לירוק מותר בבית הכנסת). וצ"ע א"כ מדוע אסור להיכנס במנעל להר? ועוד, הגמרא אומרת שאסור לירוק בהר הבית, קל וחומר מכך שאסור להיכנס עם מנעל להר הבית, אך אם אין ביזיון להיכנס עם נעל להר הבית אז כיצד יש לימוד של קל וחומר לגבי יריקה?

וי"ל שכוונת הגמרא לומר שאין במנעל דרך ביזיון כרקיקה, אך מ"מ אין זה דרך כבוד. וזה מה שאומרת הגמרא "אקפנדריא - קפיד אינש, ארקיקה ומנעל - לא קפיד אינש", היינו לא קפיד, אך מ"מ אין זה דרך כבוד, ובהר הבית יש הקפדה יתרה על כבוד המקום יותר מבית הכנסת. וכן יש ללמוד מכך שכל האיסורים שבמשנה הם דברים שאינם דרך כבוד וע"כ יש בהם פגיעה במורא מקדש, וא"כ גם הסיבה שנאסר ללכת עם נעליים משום שיש בזה חוסר כבוד למקום.

כך יש ללמוד מדברי הגמרא במסכת יבמות דף ו ע"ב:

איזהו מורא? לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשו קפנדריא ורקיקה מק"ו.

כלומר אין איסור עצמי להיכנס בנעל, אלא יש מצוות מורא מקדש, ומחמת כבוד המקום ומוראו יש לחלוץ נעליים.

וכן משמע מספרי דברים פרשת כי תצא פיסקא רנח:

והיה מחניך קדוש, קדשהו, מיכן אמרו לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו.

וכן מהתוספתא מסכת ברכות פרק ו הלכה יט:

לא יכנס אדם להר הבית במעות צרורין לו בסדינו ובאבק שעל רגליו ובאפונדתו חגורה עליו מבחוץ שנ' שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלים ר' יוסה בי ר'

יהודה או' הרי הוא או' כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק על אחת כמה וכמה קולין וחמורין יש לדבר ורקיקה מקל וחומר ומה מנעל שאין בו דרך בזוי אמרה תורה אל תכנס במנעל קל וחומר לרקיק' שיש בו דרך בזוי.

ובמסכת חגיגה דף ד ע"א לגבי מי הפטורים ממצוות ראייה נאמר:

והחיגר והסומא וחולה והזקן. תנו רבנן: רגלים - פרט לבעלי קבין. דבר אחר: רגלים - פרט לחיגר. ולחולה, ולסומא, ולזקן, ולשאינו יכול לעלות ברגליו. - ושאינו יכול לעלות ברגליו לאתויי מאי? - אמר רבא: לאתויי מפנקי, דכתיב כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי.

ופירש רש"י ד"ה מפנקי - "שאינו הולכין בלא מנעל, דאין אדם נכנס להר הבית במנעלו, דכתיב מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי".

וכן כתב שם ר' אברהם מן ההר, וכן הוא בפסקי רי"ד שם.¹⁷

מדברים אלו מבואר שאין להיכנס להר הבית עם מנעלים, מפני שבכך מבזה את המקום, ועל כן נאמר על העולה במנעלים "מי בקש זאת מידכם רמס חצרי" שרומס ומבזה את מקום המקדש בכניסה שאינה מכבדת.

וכך כתב הרמב"ם בפירושו למשנה בשבת פרק ו משנה ח:

וכיון שהזכיר את הקב והוא רגל של עץ שעושה לו הקיטע והזכיר סמוכות שלו שמותר לצאת באותן הסמוכות בשבת מפני שהן קבועין, ושמותר להכנס בהן לעזרה ואינן דרך בזיון כמו סנדל ומנעל שאסור להכנס בהן להר הבית כולו כמו שביארנו בסוף ברכות.

וכן מצאנו בטעם החיוב על משה רבינו להשיל נעליו בכתוב בספר שמות פרק ג פסוק ה:

וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הָלֵם שֶׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדָמַת קֶדֶשׁ הוּא.

פירש שם הבכור שור:

של נעלך מעל רגליך - לפי שנעל הרגל דורס בכל מקום ופעמים במקומות מטונפים, אינו ראוי שיביאנו במקום מקודש.

וכן כתב החזקוני:

מעל רגליך - כי פעמים הוא דורס במקום טינפות... וכן אמרו רבותינו לא יכנס אדם להר הבית ונעלו ברגלו כי זה מורא מקדש".

הרי שהאיסור להיכנס להר הבית במנעל הוא משום שיש בזה חוסר כבוד להיכנס במנעל שהולך במקומות מטונפים למקום הקודש.

אומנם יש מקום להבין שהחויב להשיל המנעלים אינו מצד כבוד המקום, אלא מצד דרך ההכנעה במקום גילוי שכינה, כך נאמר בשמות רבה פרשה ב סימן ו:

של נעליך, כל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל, וכן ביהושע (יהושע ה) של נעליך, וכן הכהנים לא שמשו במקדש אלא יחפים.¹⁸

וכך כתב הכתב והקבלה:

של נעליך. כאמרם (בשמות רבה) כל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל ובמקדש לא היו הכהנים אלא יחפים, והיא הוראת ההכנעה למי שעומד לפניו.

מכל המקורות הנ"ל נראה שהטעם העיקרי להסרת המנעלים הוא משום שאינו דרך כבוד. ויש לצרף לזה גם טעם של הכנעה לפני המקום ברוך הוא במקום שכינתו.

איזה מנעל אסור בהר הבית?

במסכת יבמות דף קב ע"ב נאמר:

אמר רב יהודה אמר רב: סנדל התפור בפשתן - אין חולצין בו, שנאמר: ואנעלך תחש. ואימא: תחש אין, מידי אחרינא לא! נעל, נעל - ריבה. אי נעל נעל ריבה,

¹⁸ אומנם גם כאן ניתן להבין שהצורך להסיר המנעל הוא מצד כבוד השכינה, ולא מצד הכנעה.

אפי' כל מילי נמי! אם כן, תחש מאי אהני ליה.

בעא מיניה רבי אלעזר מרב: הוא של עור ותריסותיו של שער, מהו? אמר ליה: מי לא קרינן ביה ואנעלך תחש? אי הכי, כולו של שער נמי! ההוא קרקא מקרי.

ופירש רש"י:

התפור בפשתן - שתפור בתוכו בגד פשתן כעין שתופרין בתוכו לבדין פלטרא"ש, ל"א התפור בפשתן שתפרו במשיחה כעין שלנו. אין חולצין בו - דבעינן כוליה דעור דכתיב ואנעלך תחש אלמא לא קרי ליה נעל עד שיהא כולו של עור. מידי אחרינא - עור בהמה אחרת או סנדל. תריסותיו - רצועותיו. של שער - מנוצה של עזים.

רב מבאר לעניין מצוות חליצה שרק נעל שכולה מעור נחשבת נעל שאפשר לקיים בה את מצוות החליצה.

ובהמשך הגמרא שם:

ובאנפיליא (כעין נעל בית) - חליצתה פסולה כו'. למימרא, דאנפיליא לאו מנעל הוא, ותנן נמי: אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא באנפיליא, ואין צריך לומר במנעל וסנדל, לפי שאין נכנסין במנעל וסנדל לעזרה; ורמינהו: אחד מנעל וסנדל ואנפיליא, לא יטייל בהן לא מבית לבית ולא ממטה למטה!

הגמרא דנה בדין אנפיליא ומקשה, שמדין המשנה עולה שאינה נחשבת נעל, וכן יש לדייק מדין התורם הנכנס לעזרה שאסור באנפיליא וכן במנעל וסנדל, אם כן משמע שאנפיליא אינה נחשבת מנעל. על כך מקשה הגמרא מברייטא שנאמרה לגבי יום הכיפורים, שם נאמר שאסור ללכת ביו"כ באנפיליא כדין נעל, ואם כן משמע שיש לאנפיליא דין של נעל?

מביאה הגמרא את תירוצם של אביי ורבא, נראה לענייננו את תירוצו של רבא:

...אמר רבא, לא קשיא: כאן באנפיליא של עור, כאן באנפיליא של בגד. ה"נ מסתברא, דאי לא תימא הכי, קשיא יום הכפורים איום הכפורים! דתניא: לא יטייל אדם בקורדקיסין בתוך ביתו, אבל מטייל הוא באנפילין בתוך ביתו! אלא לאו ש"מ: כאן באנפיליא של עור, כאן באנפיליא של בגד, ש"מ.

תניא כוותיה דרבא: חליצה במנעל הנפרם שחופה את רוב הרגל, בסנדל הנפחת

סימן ג - דין מנעל בהר הבית פ"ה

שמקבל את רוב הרגל, בסנדל של שעם ושל סיב, בקב הקיטע, במוק, בסמיכת הרגלים, באנפיליא של עור... - חליצתה כשרה; אבל... באנפיליא של בגד... - חליצתה פסולה.

רבא מבאר שאנפיליא של בגד אכן לא נחשבת מנעל, אך אנפיליא העשויה מעור נחשבת מנעל.

הגמרא הביאה ברייתא המחלקת בין אנפיליא של עור לשל בגד כשיטת רבא, אלא שבתוך הברייתא כתוב שגם קב הקיטע נחשב מנעל, על כך שואלת הגמרא:

קב הקיטע - מני? רבי מאיר היא, דתנן: הקיטע יוצא בקב שלו, דברי רבי מאיר, ר' יוסי אוסר; באנפיליא של בגד - אתאן לרבנן!

שיטת ר"מ היא שגם מנעל שאינו מעור נחשב מנעל, כיוון שמגן, ועל כן סובר שקב הקיטע נחשב מנעל. ולפי זה, גם אנפיליא של בגד חשובה מנעל. ואם כן יש סתירה בברייתא, ברישא כתוב שקב הקיטע נחשב מנעל, משמע כשיטת ר"מ, אך בסיפא כתוב שאנפיליא של בגד לא חשוב מנעל, משמע כשיטת חכמים (היינו ר' יוסי)?

...אמר רבא: מדרישא רבי מאיר, סיפא נמי רבי מאיר, האי מגין והאי לא מגין.

מבאר רבא שכל הברייתא כשיטת ר"מ, ואנפיליא של בגד לא חשוב מנעל כיוון שאינו מגן על הרגל, מה שאין כן קב הקיטע שמגן ועל כן חשוב מנעל.

מדברי הגמרא מבואר שלשיטת ר' יוסי כל מנעל שאינו מעור לא חשיב מנעל, ואילו לשיטת ר' מאיר כל דבר המגן חשוב מנעל. וכתבו הראשונים שקיימא לן כר' יוסי דכל שאינו של עור או מחופה עור לאו מנעל הוא.

ראינו שכאשר הגמרא דנה מהו מנעל, היא מביאה ברייתות העוסקות בתחומים שונים, חליצה, כניסה לעזרה, יום כיפור ושבת. מכך שהגמרא שואלת ומקשה מברייתות הנאמרות מדין אחד לחברו, משמע שדין אחד לכולם. על פי זה יש לומר שגם לגבי כניסה להר הבית, רק מנעל של עור נחשב מנעל שאסור להיכנס עמו להר הבית.

וכיוצא בזה כתב בחידושי הריטב"א שם:

ורמינהו אחד מנעל וסנדל ואחד אנפיליא לא יטייל בו ביוה"כ אפילו ממטה למטה

אלמא אנפיליא מנעל הוא, ולקמן נמי פרכי' מההיא דשבת לענין חליצה, ושמענין מינה דיוה"כ לענין איסור מנעל וסנדל, ולשבת [לענין איסור דבר שאינו מנעל] משום משוי, וענין חליצה, כלם שוים בהלכותם בדיני מנעל וסנדל וזה ברור.

וכן כתב במנחת חינוך פרשת קדושים מצווה רנד אות ב:

נראה קצת דוקא נעל דהוא בכל מקום נעל כגון לענין חליצה ולענין יום הכפורים אסור לכנוס בו, אבל אם אינו ראוי לחליצה כגון שאינו של עור אפשר דמותר.

על פי הנתבאר, מורים להלכה רבים מהפוסקים שהאיסור להיכנס להר הבית עם מנעל הוא רק עם מנעל העשוי מעור.¹⁹

אלא שמדקדוק בדברי רש"י בד"ה 'הכי גרסינן' נראה שסבר אחרת:

מתני' דתרומת הלשכה באנפיליא של בגד דלאו מגין הוי ולא הוי נעל, ולגבי עזרה נמי ליכא ביזיון דאין דרך להכניסה בטיט, והא דיום הכפורים בשל עור.

מדברי רש"י משמע שדין כניסה לעזרה לא תלוי בשם מנעל או לא, אלא האם הוי דרך ביזיון, שהרי אמר אנפיליא של בגד אינה מנעל (ולכן מתני' דתרומת הלשכה שנתה מנעל ואנפיליא כל חד באפי נפשיה), ואפילו הכי איצטריך לומר שאינו אסור בעזרה כיוון שאינו דרך ביזיון, אם כן משמע שהאיסור בכניסה עם מנעל להר הבית הוא רק כאשר יש בזה דרך ביזיון ולא תלוי בשאלה אם הוי מעור או לא מעור, כנ"ל, ודו"ק.²⁰

ומה שהגמרא השוותה בין חליצה, שבת, יום הכיפורים והעזרה, לא בשביל לומר שדינם אחד, אלא רק לעניין האם לאנפיליא יש שם מנעל או לאו, אך לקושטא דמילתא כל חד הוי כדאית ליה. דבחליצה קפדינן דווקא שיהא מעור, אך לעניין יום הכיפורים והר הבית לא אמרינן כן אלא כל אחד לפי עניינו, כדלהלן.

¹⁹ וכך כתב וביאר באריכות הרב עידוא אלבה בביטאון מעלין בקודש לג.

²⁰ אפשר לומר שאם לאנפיליא יש שם מנעל אסורה היא בכל גווי, גם אם אין דרך ביזיון בהכי, כיוון שיש לה שם מנעל. אך לענ"ד אין לומר כן, שהרי מבואר שהטעם לאסור מנעל בהר הבית הוא משום שהוי דרך ביזיון בנעל, כיוון שמכניסו בטיט, ומכיוון שאנפיליא אין דרך להכניסה בטיט יש להתירה, משמע דבהא תליא מלתא.

אומנם, במסכת שבת דף סו ע"א (משנה פרק ו משנה ח) שנינו:

הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ, ורבי יוסי אוסר. ואם יש לו בית קיבול כתותים - טמא. סמוכות שלו טמאין מדרס ויוצאין בהן בשבת ונכנסין בהן בעזרה, כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהם בשבת ואין נכנסין בהן בעזרה אנקטמין טהורין ואין יוצאין בהן.

ופירש רש"י:

ונכנסין בהן לעזרה - דאף על גב דתנן (ברכות נד, א): לא יכנס אדם להר הבית במנעלו - הני לאו מנעל נינהו, דלאו בראש רגלו הן.

ואין נכנסין בהן בעזרה - דמנעל נינהו.

ובגמרא שם:

ואין נכנסין בהן לעזרה. תני תנא קמיה דרבי יוחנן: נכנסין בהן לעזרה. אמר ליה: אני שונה אשה חולצת בו ואת אמרת נכנסין! תני: אין נכנסין בהן לעזרה.

ופירש רש"י:

אני שונה אשה חולצת בהן - אלמא: נעל קרינא ביה.

ר' יוחנן משווה בין דין חליצה לדין כניסה לעזרה, וא"כ לדידן דקיימא לן כר"י בחליצה, לכאורה יש לומר גם לגבי הר הבית שכל שלא מעור שרי, ואין אסור אלא מנעל מעור. אלא שיש לדחות ולומר שאם יש לו שם מנעל לעניין חליצה אסור הוא בהר, שהרי הוי נעל לכל מיילי ואיכא חוסר כבוד אם ייכנס בו להר. אך אין ללמוד מכאן שרק נעל מעור אסורה בהר הבית, אלא כל שיש בו חוסר כבוד אסור.

וכן כתב אילת השחר שם:

ונכנסין בהן בעזרה. ופירש"י הני לאו מנעל הן. הנה איסור כניסה במנעלים לעזרה אינו דאורייתא אלא דרבנן²¹ משום שהוא דרך בזיון, וא"כ בעיקר צריך לבדוק אם הוא דרך בזיון או לא, והול"ל שזה אינו דרך בזיון.

²¹ יש להעיר בזה, ואין כאן מקומו.

במסכת יומא דף עח ע"א נאמר:

מהו לצאת בסנדל של שעם ביום הכפורים. עמד רבי יצחק בר נחמני על רגליו ואמר: אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים, ואמינא ליה: בתענית צבור מאי? - אמר לי: לא שנא. אמר רבה בר בר חנה: אני ראיתי את רבי אלעזר דמן ננוה שיצא בסנדל של שעם בתענית צבור, ואמינא ליה: ביום הכפורים מאי? אמר לי: לא שנא. רב יהודה נפיק בדהיטני, אביי נפיק בדהוצי, רבא נפיק בדיקולי, רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק.

מתיב רמי בר חמא: הקיטע יוצא בקב שלו, דברי רבי מאיר. ורבי יוסי אוסר. ותני עלה: ושויין שאסור לצאת בו ביום הכפורים! ... אמר רבא: לעולם דכולי עלמא מנעל הוא, ובשבת בהא פליגי; מר סבר: גזרינן דילמא משתמיט ואתי לאתויי ארבע אמות, ומר סבר: לא גזרינן.

מדברי הגמרא משמע שגם ר' יוסי סובר שמנעל עץ חשוב מנעל לעניין יום הכיפורים, והרי בדין חליצה ראינו שלר' יוסי מנעל עץ לא חשוב מנעל, וא"כ על כרחך יש חילוק בין חליצה ליום הכיפורים. ואף שנראה שהגמרא בשבת וביבמות משווה ביניהם, יש לומר שלא לכל מילי, וכל דבר אינו אסור אלא מטעמו. דביום הכיפורים אסור מה שמגן, גם לר". ולחליצה לר"י בעינן דווקא מעור, מ"אנעלך תחש". ובהר הבית אסור כל מנעל שיש בו דרך ביזיון. וכדמשמע מדברי רש"י הנ"ל ביבמות וכדברי אילת השחר.

וכיוצא בזה כתב הגרי"ש אלישיב בהערות למסכת חגיגה דף ד ע"ב:

שם. לדעת רש"י דמפנקי שאין הולכין בלא מנעל יש לדון דכיון דילפינן לה בברכות מקרא דשל נעליך ולשון מנעל הוה של עור דהרי זה דוקא כשר לחליצה אבל מנעל שאינו של עור אפשר דיהא מותר. [א"ה, ועיין מאירי כאן שהקשה לרש"י דמה איכפ"ל דאין יכול ללכת בלא מנעלים א"כ כשיגיע להר הבית יכרוך סודר על רגליו ויבא, משמע דלא הותר אלא אם יכרוך סודר ולא במנעל אחר]. אולם מצינו לגבי ברכת כהנים נקטו הפוסקים (קכ"ח משנ"ב ס"ק י"ח) דגם במנעלים של גמי כיון שרגילין לילך בהם בשוק אין עולה בהם לדוכן, שאין זה כבוד הציבור, וא"כ ה"נ אין זה כבוד השכינה לבוא בכל מנעל אם הולך בהם בשוק (ועיין במנ"ח מ' רנ"ד).

העולה מכל האמור, שכל מנעל שהולכים בו בחוץ וממילא דרכו להתלכלך, אסור להיכנס עמו להר הבית.

וראיתי שנשאל הגאון הרב דב ליאור שליט"א האם מותר לעלות להר הבית עם סנדלי "שורש" שהולכים בהם ביום-יום, והשיב:

לכתחילה לא ראוי. הסיבה שהולכים יחפים בהר הבית, כדי לא להגיע עם נעליים שבהם הוא דורך בכל מיני מקומות שלא ידרוך עליהם כשהוא יחף. מצד זה, סנדלי שורש הם כמו נעליים. ביום כיפור, מה שהוא לא מעורר לא נחשב נעל".

האם להסיר מנעלים הוא דרך כבוד?

עד עתה ראינו כי כניסה עם מנעלים הוי חוסר כבוד. אך מצאנו כמה וכמה מקומות בחז"ל שמשמע מהם ההפך לגמרי:

כך נאמר במסכת פסחים דף ק"ג ע"ב:

שבעה מנודין לשמים, אלו הן: יהודי שאין לו אשה, ושיש לו אשה ואין לו בנים, ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה, ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, והמונע מנעלים מרגליו.

וביאר שם הגרי"ש אלישיב זצ"ל:

והמונע מנעלים מרגליו. והיינו שהוא גנאי בעצמו ויש בזה משום ביזוי ת"ח, ומבואר שימכור הכל ויקנה מנעלים לרגליו ואף הת"ח בעצמו מוזהר שלא לבזות כבוד תורתו.

משמע שבהליכה ללא מנעלים יש ביזוי גדול.

ובמסכת שבת דף קכ"ט ע"א:

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו.

ופירש רש"י: ויקח מנעלים - שאין לך ביזוי מן המהלך יחף בשוק.²²

²² הערת הרב עזריה אריאל שליט"א - נלע"ד שהעיקר כגרסה שמופיעה בחידושי ר"י בן חכמון ובנימוקי יוסף בשבת שם: "בזוי" ולא "ביזוי". הוא מבזה את עצמו, לא את אחרים. וא"כ לכאורה מכאן אין שום קושיה: מי שהולך בלי נעליים מפחית מכבוד עצמו, וזהו בדיוק הדבר המבוקש בהר הבית, להשפיל את עצמו וללכת בהכנעה לפני ה'.

וכן כתב ריבב"ן: מנעלים לרגליו. דגנאי הוא לו ללכת יחף.²³

ובדרכי משה הקצר אורח חיים סימן ב כתב:

כתב באור זרוע (הל' שבת סי' פד ד"ה מתניתין, סי' מג י ע"ג) איתא במדרש רבה פרשת מצורע בסופו (פרשה יט ד) בעצלתים ימך המקרה (קהלת י יח) על ידי שאדם מתעצל לכסות ראשו כראוי ימך המקרה הרי הוא נעשה (דומי) [רומטיקוס], פירוש [נזילה], ובשפלות ידיים ידלוף הבית על ידי שאדם משתפל לכסות גופו כראוי ידלוף הבית יעלה גופו חטטין, מכאן למדנו שיש לאדם לכסות לכל גופו ואל ילך יחף ועוד אמרו פרק ערבי פסחים (קיג ב) המונע מנעלים מרגליו הוא מנודה למקום עכ"ל:

וכן פסק שם:

הגה: ויכסה כל גופו, ולא ילך יחף (א"ז).

אם כן מבואר שהליכה ללא מנעלים אינה מכובדת כלל.

ועוד כתב בנד"ד השולחן ערוך בהלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף ה:

לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים, אבל בבתי שוקים שרי. ויש מחמירין אם הם של עור (אגודה פ' הקורא את המגילה), (ונהגו להקל בקצת מקומות).

וכתב שם הפרי חדש:

...בפרק ואלו נאמרין [סוטה מ, א] דגרסינן התם אמר ר' יצחק לעולם תהא אימת ציבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה, רבנן אמרי מהכא דאין כהנים רשאים לעלות בסנדליהם לדוכן מ"ט לאו משום כבוד ציבור, ופירש רש"י [ד"ה] לאו משום אימתא דציבורא, מפני שמסתלקין בגדיו העשוין למידתו בהגבהת ידיו ונראה סנדליו לציבור, והן אין ראויין לראות מפני טיט שעליהן ע"כ.

ומכאן יש ללמוד שאעפ"י שאמרנו בסמוך שבבתי שוקיים של עור שרי היינו כשיש לו מנעלים תחתיהם, אבל אם מהלך בשוק בבתי שוקיים גרידי צריך לחלצן משום כבוד ציבור...

סימן ג - דין מנעל בהר הבית צ"א

הפרי חדש לומד מהגמרא בסוטה ודברי רש"י שם, שאומרים שהסיבה שאין הכהנים עולים עם נעליהם לדוכן הוא משום שכאשר יגביהו ידיהם יתגלו סנדליהם המלוכלכות ואין זה כבוד ציבור - שאם הולך עם נעלי בד וכדו' בחוץ גם בהם אסור לעלות לדוכן משום כבוד הציבור.

והביא המשנה ברורה את דבריו להלכה וכתב:

ונהגו להקל בקצת מקומות - ומ"מ בבתי שוקיים שלנו שרגילין לילך בהם בשוק בטיט אין להקל משום כבוד הציבור [פר"ח ע"ש], ולפי טעם זה גם במנעלים של גמי שלנו [שקורין קאלאסיין] ג"כ אינו נכון מטעם זה.

ועוד הוסיף המשנה ברורה:

כתבו האחרונים דאין נכון לעלות לדוכן יחף ממש שהוא דרך גנאי שאין רגילין בזמן הזה לילך יחף לפני גדולים אלא יש לילך בפוזמקאות של בגד וכן המנהג.

וכן כתב בערוך השולחן שם:

מתקנת ר' יוחנן בן זכאי שלא יעלו הכהנים בסנדליהם לדוכן אלא חולצין... ואין הכוונה שיעמדו יחף דזהו מגונה אלא יעמדו בבתי שוקיים.

וכן כתב גבי הר הבית היעב"ץ בלחם שמים:

בלי בתי שוקיים כלל ודאי לא שפיר דמי בהר הבית, מפני קדושתו לאו אורח ארעא לגלויי כרעא.

אם כן, אין להיכנס להר הבית בנעליים שיש בזה חוסר כבוד. גם יחף אין לעלות שאין זה דרך ארץ. אם כן לכאורה יש להיכנס עם גרביים וכדו'. אלא שלגבי תפילה נאמר במסכת שבת דף י ע"א:

רבא בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי, אמר הכון לקראת וגו'.

ופירש רש"י:

רמי פוזמקי - נותן אנפילאות חשובים ברגליו, ובלעז קאלצו"ס, סוג גרביים קצרים.

וּכְתַבּוּ הַתּוֹסֵפוֹת:

רמי פוזמקי - מכאן יש להוכיח שאין להתפלל יחף אלא בט' באב ויו"כ.

וּכְתַבּוּ הַרְמַב"ם בַּהֲלָכוֹת תְּפִילָה וְנִשְׂיַאת כַּפַּיִם פ"ה ה"ה:

תקון המלבושים כיצד? מתקן מלבושיו תחלה ומציין עצמו ומהדר שנאמר השתחוה לה' בהדרת קדש, ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בבתי הרגלים.

והוסיף הגהות מיימוניות:

וכן אסור לילך לבית הכנסת בלא מנעלים דאמרינן בחגיגה לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה רביה ע"כ.

וכך כתב הבית יוסף אורח חיים סימן צא אות ה':

וּכְתַבּוּ הַרְמַב"ם לֹא יַעֲמֹד בַּתְּפִילָה בַּאֲפֹנְדָתוֹ וכו'. בפ"ה מהלכות תפילה (ה"ה) ונראה מדבריו שאם דרך אנשי המקום לעמוד יחפים בפני הגדולים כמו בארץ הערב שרי להתפלל יחף, אבל בהגהות מיימוניות (שם אות ט) כתוב אסור להתפלל בלא מנעלים דאמרינן בחגיגה (יג): לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה מריה עכ"ל ולא חילק בין מקום למקום, ומיהו אפשר דבמקום שנהגו לעמוד יחפים בפני הגדולים אינו בכלל זה דהא חזינן דאורחיהו לגלויי כרעיהו קמי מריהו ולא אמרינן בהו דבטלה דעתן, וכן נהגו העולם בכל ארץ הערב להתפלל יחפים.

וכך כתב השולחן ערוך בהלכות תפילה סימן צא סעיף ה':

לא יעמוד באפונדתו (טאסק"ה בלעז) ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולים, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים.

לפי דברים אלו משמע שאין זה דרך כבוד להתפלל עם גרביים וכדו', אם אין הדרך ללכת כך לפני גדולים.

אם כן, מכל הנ"ל התבאר שמנעלים שהולכים בהם בחוץ, כיוון שהם מתלככים לא מכובד

להיכנס עמם להר הבית. כמו כן, גם יחף אין זה מכובד שזהו דרך גנאי ללכת יחף כנ"ל. ולפי זה לכאורה יש להיכנס להר הבית עם גרביים או נעלי בית שלא הולכים עמם בחוץ, אלא שנתבאר שאפילו בתפילה אין ללכת באופן שאין דרך ללכת כך לפני גדולים, ואם כן כל שכן להר הבית שאין זה כבוד ללכת שם באופן שלא הולכים כך לפני גדולים, שהרי הסיבה שהמשנה אסרה מנעל הוא משום שאין זה דרך כבוד כפי שנתבאר, ואם כן, לא מצאנו רגלינו כיצד ללכת בהם?

באיזה אופן נכון לעלות להר הבית

ואכן, הגר"ח דוד שלוש זצ"ל בספרו 'בני עמי' הסיק שיש להיכנס להר הבית בנעליים נקיות:

מהגמ' ביבמות משמע שמצות התורה היא לירא מן המקדש, ומהו המורא שלא יכנס במנעלו ובפונדתו אך אין מצוה מיוחדת שלא יכנס במנעלו למקדש, ולפי"ז מה שנאמר למשה של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא, מפני שאין זה דרך כבוד, וכן משמע מהגמ' בברכות הנ"ל: ומה נעל וכו', שאם יש אסור בעצם להמצא בנעל במקום קדוש, מאי ק"ו הוא זה, נאמר שאני נעל שאסורה מצד עצמה, אלא ודאי שהאסור הוא משום מורא, ושאיין זה דרך כבוד, וכמ"ש הרלב"ג עה"ת: כי זה המקום קדוש ואין ראוי שתנהג בו מנהג הדיוטות ללכת בו בנעליך, ע"כ. ונפ"מ בזה אם נאמר שזוהי גזרת ה' שלא להימצא במנעל במקום קדוש, א"כ המצוה לא תשתנה לעולם אף בהתבטל הסבה, אבל א"נ שאין מצוה מהתורה להסיר הנעל במקום קדוש והמצוה היא להיות לך מורא ממקדש, ואסור הנעל במקדש משום מורא שזהו מנהג הדיוטות, א"כ בימינו שמנהג המכובדים להכנס למלכים ונשיאים עם נעלים, ואדרכא אם יכנסו יחפים יש משום בזיון למלכות, יהיה מותר להכנס למקדש עם נעל, שגם בימי משה אם נהגו העולם כבימינו לא היה אומר לו ה' של נעלך.

...אין אסור מהתורה להיות עם נעלים בהר הבית, אלא משום מורא מקדש, שאז היה מקובל להכנס למלכים ולמקומות קדושים בלי נעלים, והיראה היא בהתאם לנוהג ולמקובל, ומזה יש ללמוד לימינו שאין נוהגים להכנס לחצרות הנשיאים והמלכים יחפים שיש להכנס למקדש רק עם נעלים נקיות ומצוחצחות... ועי' הרשב"ש סי' רפ"ה²⁴ שכתב שבמדינות אירופא מותר להכנס במנעלים בביכנו"ס

²⁴ זה לשון שו"ת הרשב"ש סימן רפה:

"בגאיה, לדיין ר' עמרם יצ"ו בן החכם ר' בנימין נ"ן בן עמאר.

שאלת. קהל שרצו להסכים שלא יכנס אדם לבית הכנסת במנעלים מחמת חרפת שמחזירים אותם הישמעאלים, ועוד שבעיר היא בעצמה יש בית הכנסת אחר ואין נכנסים בו במנעלים, וקמו קצת יחידים

וערערו בדבר ואמרו שהרמב"ם ז"ל הוא מתיר ליכנס לבית הכנסת במנעלים, ורציתם לעמוד על דעתו בזה.

תשובה. דבר ידוע הוא שבית הכנסת ראוי לפארו ולרוממו ולכבדו, ולהרחיק ממנו כל מיני בזיון. אמנם הכבוד הוא כל דבר אשר הוא נחשב אצל בני אדם כבוד... והכבוד והבזיון האמתי הוא כפי מחשבת בני אדם וכפי המקומות, כי הכבוד והבזיון האמתי הוא כבוד הנפש ובזיון הנפש...

כל מה שאנו חושבים אותו לבזיון ראוי להתרחק מלעשותו לפני הקדוש ברוך הוא, וכן הדין שלא לעשותו במקומות המכובדים. והטעם בבית הכנסת שכל מה שאנו מדמין שהוא בזיון ראוי לרחקו, וכל מה שהוא כבוד ראוי לעשותו. ובפרק בתרא דברכות שנינו ולא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שברגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו. ופירשו בגמרא ק"ו ממנעל ומה מנעל שהוא דרך כבוד אסור רקיקה שהיא דרך בזיון לא כ"ש, ר' יוסי בר חנינא אומר אינו צריך הרי הוא אומר כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק מה שאינו מאוס אסור חשבינן ליה בזיון רקיקה שהיא מאוסה לא כל שכן, ועוד קל וחומר לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. אלמא משמע שכל דבר שהוא בזיון לפני בשר ודם חשבינן ליה בזיון לפני הקדוש ברוך הוא ואין ראוי לעשותו.

והנה בארצות הנוצרים שאין אצלם בזיון כשנכנס אדם ואפילו לפני מלכם במנעל, אם נכנס כן בבית הכנסת שבעירם אינו בזיון. ובארצות אלו שהוא בזיון ליכנס לפני גדוליהם וכ"ש לפני מלכם במנעל, אסור ליכנס בעירם לבית הכנסת במנעל משום ק"ו ומה לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לפני ממ"ה הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. ובמה שכבר ביארתי שאין הכבוד והבזיון אלא כפי מחשבת האדם, ומה שראין אותו כבוד ראוי לכבד בו בית הכנסת ומה שחושבין אותו שהוא בזיון אסור לעשותו, שהרי אסור להפשיל חבלים בבית הכנסת ואף על פי שהוא חרב כדאיתא בפרק בני העיר והביאו על זה מקרא דוהשמותי את מקדשיכם אף על פי שהן שוממין בקדושתן הן עומדין, אלמא שבית הכנסת אף על פי שאינו מקדש ממש מ"מ קדושה יש בו, ואמרו שם ואהי למקדש מעט אלו בתי כנסיות שבבבל. ובתורת כהנים תניא והשמותי את מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואף על גב דאמר רבא התם רקיקה בבית הכנסת שריא מ"ט ממנעל מה מנעל מותר אף רקיקה מותרת, דמשמע דמנעל מותר אף על גב דקפנדריא אסור, הא קאמר רבה התם כביתו מה ביתו קפנדריא קפיד איניש רקיקה ומנעל לא קפיד אף בית הכנסת קפנדריא אסורה רקיקה ומנעל שרי. אלמא משמע דבקפידה תליא מלתא וכל שחושבין אותו שהוא בזיון אסור.

א"כ בארצות הנוצרים שעולים עד המטה בסנדלים מותר ליכנס בבית הכנסת שבעירם בסנדלים, אבל בארצות אלו שמקפידין ליכנס בביתם בסנדלים אסור ליכנס בבית הכנסת בסנדלים. ואין הדבר תלוי במה שעושה האדם בביתו, אלא במה שמקפידין בני האדם, שאם הוא מזוהם בביתו ונכנס בסנדליו, אין ראוי לזהם בית אלהינו. ועוד לא יהיה אלא בית השותפין, כיון שהאחד מקפיד לא היה האחר נכנס בסנדליו. על כן טוב הדבר אשר רצו לעשות להסיר חרפת האומה אשר חרפנו. והנה הדבר הזה א"א מוריניו הרב זלה"ה עמד ותקנו בכאן, ותקנה זו ראויה היא לכל בעל נפש.

ואף על פי שהרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות תפלה כתב שמותר ליכנס בבית הכנסת במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ואם צריך לרוק ורקק, הרי כתב בפ"ה מהלכות הנזכרות ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ומגולה הראש ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא לעמוד לפני גדולים אלא בבתי הרגלים ע"כ, הרי שאפילו בתפלה תלה הדבר כפי המקום ומה שהוא כבוד באותו מקום לעמוד בו לפני גדולים עומד בתפלה ומה שאינו כבוד לעמוד בו לפני גדולים אינו עומד בתפלה. א"כ בארץ אדום שאין דרך לעמוד לפני גדולים אלא בבתי הרגלים אסור לעמוד בתפלה ברגלים מגולות, ובארץ ישמעאל שדרכם לעמוד לפני גדולים ברגלים מגולות מותר, אלמא שהדין משתנה בזה כפי מנהג המקומות במה שחושבים אותו גנאי או במה שחושבים אותו כבוד. אף אנו לומר מה שאינו בזיון בו לפני גדולים נכנסין בו לבית

ובארצות המזרח אסר, הרי שמורא ביהכנס"ס תלוי במנהג המקום, וה"ה למורא מקדש.

ונראה עוד שאין להכנס עם נעלי גומי או אנפילאות למקום המקדש, ואין לדמות נדון זה למ"ש ביומא ע"ח שהתירו לצאת בסנדל של שעם ושל בגד יוכ"פ, שטעם האסור לנעול נעל ביוהכ"פ הוא משום שנאמרו ה' ענוים בכפור, וללכת יחף בלי מנעלים נקרא ענוי, (שם ע"ז) אבל במקדש האסור הוא משום מורא מקדש, ואדרבא כשנכנס בנעלי גומי הוא מזלזל במקדש, שבזיון הוא להכנס לבתי מלכים ונשיאים בנעלי גומי או בד ולכן מוטב להכנס עם נעלי עור נקיים ומצוחצחים מאשר נעלי בד או גומי.

ולמעשה הדבר צריך עיון עוד אם בימינו עדיף להיכנס להר הבית במקום המותר בנעליים נקיות או יחפים.

מבאר הרב שלוש זצ"ל, מכיוון שהיום הדרך המכובדת להיכנס לפני גדולים היא עם נעליים נקיות, והיינו שהיום אין דרך הנעליים להתלכלך בטיט וטינופת, שכל הדרכים סלולות ונקיות, ועל כן אין דרכנו לחלוץ נעליים בכניסה למקומות חשובים, אלא אדרבה יש חוסר כבוד בכניסה ללא נעליים, ע"כ צריך להיכנס להר הבית עם נעלי עור נקיות ומצוחצחות וכיוצא בזה.²⁵

אלא שיש מקום לחלק ולומר²⁶ שאומנם בעלמא ללכת עם נעליים יש בזה דרך כבוד לאדם, כמו לבושו, שבכך הוא שמור מפני פגעים ומפני לכלוך, ולכן בעלמא חובה להסתובב עם נעליים. אומנם כאשר באים למקום השכינה, אזי אדרבא כניסה בנעליים שעשויות לשמור את האדם מפני לכלוך, אין דרך כבוד להיכנס עמם במקום הקודש. על כן נצטווה משה לחלוץ נעליו כאשר עמד במקום גילוי שכינה. ויש בזה הן דרך כבוד שמסיר את נעליו המיועדות לשמורו מפני לכלוך, והן דרך הכנעה לפני השכינה. ולכן כאשר באים להר הבית אנו מצווים מחד, להסיר הנעליים, ומאידך, לא להיכנס באבק שברגליים, כי בוודאי חייב

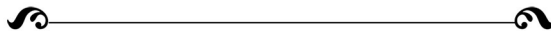

הכנסת, ומה שהוא בזיון ליכנס בו לפני גדולים אסור ליכנס בו לבית הכנסת כפי המקומות ומנהגותיהם. וזה ברור הרבה, ולא הייתי צריך להביא עליו ראיה, שאיך אפשר שבבית ישמעאלי אחד פחות שבפחותים לא יוכל אדם ליכנס במנעל ובבית אלהים יכנס, איזהו כבודו ואיזהו מוראו. ואפילו לא היה בדבר איסור היה ראוי לעשות תקנה בדבר משום חרפת האומה, כ"ש שהדבר הזה אסור מהטעמים שכתבתי. וכיון שיש בית הכנסת אחר ואין נכנסים בו בסנדלים, הדבר יותר גדול שמנהג המקום הוא שלא ליכנס בסנדלים...".²⁵ ומסיים שצ"ע שמא עדיף להיכנס יחפים, ולפי מה שביארנו שאין זה דרך כבוד להיות יחפים, הרי שצריך דווקא עם נעליים מכובדות.

²⁶ שמעתי מאבי מורי הרב אברהם וולפסון שליט"א. ועוד, שקשה לעשות מעשה נגד פשט משנה.

להיכנס באופן מכובד כשהרגליים נקיות.²⁷

זאת ועוד, במקדש היו הכהנים עובדים יחפים, ואם כן אין בזה פחיתות כבוד להיות יחפים במקום הקודש. ואין זה דומה לאיסור ללכת יחף, שזה בעלמא שמראה שאינו שומר על גופו, אך כאשר בא לבית האלהים ומנקה את רגליו ונכנס בנקיות למקום הקודש, ניכר שעושה זאת לכבודו יתברך ויש בזה מעלה וכבוד והכנעה לפני הדר שכינתו יתברך.

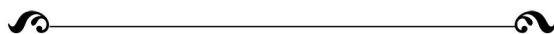

²⁷ וכעין הדברים האלה כתב במור וקציעה סימן צא:

"אסור להתפלל בלא מנעלים דאמרינן בחגיגה לאו אורח ארעא. עכ"ל. ויש להביא עוד ראייה לאסור מאחר דאיתא פרק ערבי פסחים [פסחים ק"ג, ב] ג' הקדוש ברוך הוא שונאן מי שאין לו מנעלים ברגליו. א"כ הרב", דמהתם משמע לכאורה דודאי בטלה דעתייהו דבני ערב שהרי בפירוש אמרו עליהן ועל כיוצא בהן שאין משוקץ ומתועב יותר מהן. ומ"מ יש לומר דאדרבה בתפלה טפי עדיף בלי מנעלים כדי להראות הכנעה מאחר דאורחיהו בהכי, אף על גב דבטלה דעתייהו כולי יומא, היינו דוקא לרוץ ברחובות ושווקים יחף, שאינו נצול מן המכשולים, ועל חייו אינו חש לכן הוא שנוי למעלה, אבל כשעומד בתפלה במקום אחד ודרך הכנעה מסתברא דשפיר דמי, ומה שאמרו לאו אורח ארעא, לא אמרו אלא בכרעא (פירוש כשכרעיו מגולים לאו אורח ארעא. אבל כפות הרגלים לבד שפיר דמי), ואין זו ראייה שלא לעמוד בתפלה יחף. ותדע דע"כ הכי הוא, דהרי כהנים בעבודתן היו יחפי רגל. וכן מצינו במקרא כמה פעמים בכל מקום ששכינה שם צריך להיות יחף רגל, כמ"ש [שמות ג, ה; יהושע ה, טו] של נעליך וגו' כמה פעמים, הרי דאורחא בהכי קמי שכינה, אלא שיש לומר משה ויהושע נשארו להם אנפילאות ברגליהם, אבל מכהנים בעבודתן ראייה שאין עליה תשובה, דתפלה דומיא דעבודה. על כן ודאי נכון לנו לעשות כן. ואין להביא ראייה מההיא [שבת י, א] דרבא רמי פוזמקי ומצלי, דרבא מדת חסידות נהג (צ"ע דמאי מדת חסידות היא זו, הלא רבינו ס"ל דנכון להתפלל יחף. ויש ליישב דס"ל לרבינו דבמקומו של רבא נמי היו עומדים יחפים לפני הגדולים, אבל אנשים חשובים לא היו עומדים יחפים. ואף על גב דאזלינן בתר רובא דאינשי, מ"מ רבא החמיר על עצמו, משום החשובים שמקפידים על כך.) כדאיתא תו התם כי איכא שלמא בעלמא כו', ואין זו ראייה לחייב בה כל אדם, אלא לת"ח המדקדק במעשיו, אבל לא לאסור העמידה יחף בתפלה לכל אדם.

ועוד ראייה ממשנה שלמה פ"ד מ"ח דמגלה, האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל, אף יחף לא יעבור, ש"מ מיהת בהדיא דלכ"ע שפיר דמי, והיינו מטעמי דאמרן. והשתא אתי שפיר הא דכתב הטור לקמן סי' צ"ח שלא יחוץ דבר בינו לקרקע, שתמהו עליו, וממילא מתישב דטעם גדול יש בדבר, ומיירי היכא דנהוג כדאיירי הר"מ ז"ל, ומשמע ליה דנכון הדבר, אלא דלא נהוג עלמא האידנא. וי"ל ג"כ סמך מזו המשנה עצמה, שהרי בפירוש שנינו האומר בסנדל איני עובר, מכלל דבמקום שנהגו בו צריך דווקא לעבור בו. ועכ"פ חלוץ מנעל וסנדל לא מבעיא דשרי לצלוויי אלא דהכי ודאי עדיף, דהרי אסור להכנס בהם להר הבית, וכן בכל מקום קדוש ככתוב בכמה מקומות של נעליך כמש"ל, וכן ראוי לעשות בבה"כ, ובלבד שלא יהיו יחפים היכא דלא נהוג. והיכא דנהוג אפילו יחפים, רק שיהא כל הרגל עד העקב מכוסה ומלובש במכנסים או בפוזמקי, אלא רק כף הרגל בלבד יהא ערום דומיא דכהנים".

העולה מכל האמור, חובה לעלות ולהיכנס להר הבית באופן מכובד. ואומנם בעלמא יש ללכת עם נעליים מפני הכבוד, אך במקום הקודש דרך הכבוד הוא להיכנס ללא נעליים, ברגליים נקיות או עם גרביים שלמות. ומעיקר הדין נראה לענ"ד כדברי הרב שלוש זצ"ל שמותר להיכנס אף עם נעליים מכובדות שדרכן להיות נקיות (להוציא נעלי טיולים ונעלי עבודה וכדו' שאסור מן הדין), אך למעשה יש להורות שלא יהיו מעור.²⁸

²⁸ מתוך כך נראה לי שאין נכון לעלות עם כפכפים וקרובים וכדו', כיוון שאין זה דרך כבוד. אלא או ילך יחף או עם גרביים, שבוה ניכר שהולך כך לכבוד מקום השכינה, או שילך עם נעליים מכובדות שהדרך לשומרן תמיד נקיות. אך ללכת עם כפכפים וקרובים וכדו' אין זה ראוי. ואומנם לענ"ד לקושטא דמלתא אין חילוק בזה בין נעליים העשויות מעור לנעליים ללא עור, אך למעשה קשה להקל בזה ועל כן יש להתיר לעלות רק בנעליים מכובדות שאינן מעור.

סימן ד - דין מקל הליכה בהר הבית

כתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"ז ה"ב:

ואי זו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו או במעות הצרורין לו בסדינו ואין צ"ל שאסור לרוק בכל הר הבית אלא אם נזדמן לו רוק מבליעו בכסותו, ולא יעשה הר הבית דרך שיכנס מפתח זו ויצא מפתח שכנגדה כדי לקצר הדרך אלא יקיפו מבחוץ, ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה.

דברי הרמב"ם מקורם במסכת ברכות דף נד ע"א וביבמות דף ו ע"א:

מתני' - "ולא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפונדתו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא; ורקיקה - מקל וחומר".

בפירוש המשנה ביאר הרמב"ם:

ומקלו - מטהו.

וצריך עיון איזה מקל נאסר, האם בכל מקל אסור להיכנס, היינו גם של זקן וחולה וכדו' הנצרך לכך, או שמא רק מקל שמשמש להולכי דרכים, דיש בזה זילותא למקום המקדש, אך מקל מכובד שנעזר בו בכל עת שרי.

כתב על כך בשו"ת שבות יעקב חלק ג סימן א:

"... ראיתי פשוט המנהג לזקני הדור שצריכין משען ומשענה במקל והולכין בהם לבית הכנסת שהוא מקדש מעט שיש חשש איסור לילך עם המקל שמה כדאיתא במתני' ריש פ' הרואה (ברכות פ"ט מ"ה) לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו וכו' עכ"ל:

תשובה... מה ששאלת על דבר המקל אין כאן חשש ופקפוק איסור כלל ובזה לא אמרינן מקלו יגיד לו, כי הבאת ראייה לאיסור ממתני' דפ' הרואה ולא שפלת לסיפא מסקנת הש"ס שם ברכות דף ס"ב ע"ב, אמר רבא רקיקה בבית הכנסת שרי מידי דהוי אמנעל, מה מנעל בהר הבית אסור בבה"כ מותר, אף רקיקה בהר הבית

אסור ובבה"כ מותר וכו' ומסיק הש"ס שם אלא אמר רב כי ביתו מה ביתו אקפנדריא קפיד אינש ארקיקה ומנעל לא קפיד אינש אף בבה"כ ריקה ומנעל שרי עכ"ל וכ"פ הרמב"ם פי"א מה' תפלה דין יו"ד שכתב וז"ל ומותר לאדם להכנס לבה"כ במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואם הי' צריך לרוק ירוק בבה"כ עכ"ל וכן מבואר בטא"ח סימן קנ"א וכ"פ כל הראשונים ואחרונים בלי חולק.

והב"ח כתב שם בסעיף ד' וז"ל ולכן נראה דאפי' משנת חסידים ליכא כיון דאין מקפידין בהני, גם במקל אין להקפיד דמאי שנא הא מהא עכ"ל אכן ראיתי בעולת תמיד סס"ק ח' סיים וז"ל ואני אומר מאן דנזהר תע"ב דמ"מ כבוד שמים איכא עכ"ל ואולי זה גרם ששאלתני על דבר זה, ובאמת נ"ל דאין לסמוך עליו בזה וכיוצא בזה שהוא מותר מדינא דש"ס וכל הפוסקים והיא חומרא בלי טעם, אדרבה מצינו כמה פעמים בקרא ובש"ס שחסו על כבוד הזקן גם פה ק"ק מיץ כשבאתי הנה לישב על מקום גדולים בבה"כ מקום מיוחד לאב"ד ור"מ מפה ראיתי בזוית נקב גדול ואמרו לי שעשו נקב זה בכוונה לעמוד שם האב"ד ור"מ מקלו הרי שפשט היתרו.

וע"כ צ"ל אפילו מאי דאיתמר בש"ס בהר הבית היינו דווקא במקל אשר הולכין בהם עוברי דרכים שהם מלוכלכין הרבה משא"כ במקל שהוא לכבוד זקנים וחשובים אין ביזוי זה כלל ואין לפקפק בה, ומטה משה יוכיח אף על פי שהקב"ה א"ל של נעליך, מ"מ הלך שם עם המטה כמו שנאמר מזה בידך וגו' ואין זה רק דרך חשיבות וגדולה והוא פשוט.

השבות יעקב מבאר שהאיסור להיכנס עם מקל הוא רק עם מקל של הולכי דרכים שדרכו להיות מלוכלך ויש בכניסה עמו להר הבית חוסר כבוד. אך מקל שנעשה לכבוד (ומשמע שה"ה שנעשה לצורך) אין בו ביזוי ועל כן אין איסור כניסה עמו, ומטה משה יוכיח.

אך החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סימן טז חלק עליו:

הן היום ראיתי שו"ת שבות יעקב ח"ג והיה בידי בתורת שאלה אגב חביבותיה שנדפס מקרוב ומידי עוברי ראיתי להרב ז"ל בסימן א' שהביא מ"ש הרב עולת תמיד סימן קנ"א סוף סעיף קטן ח' וז"ל, כתב הרב ב"ח ליהזר שלא ליכנס במקל לבית הכנסת אפילו משנת חסידים ליכא, ואני אומר מאן דנזהר תבא עליו ברכה דמ"מ כבוד שמים איכא עכ"ל ועל זה כתב הרב וז"ל ובאמת נ"ל דאין לסמוך עליו בזה וכיוצא בזה שהוא מותר בש"ס וכל הפוסקים והיא חומרא בלי טעם...

ואני בעניי אומר דודאי הנזהר הוא כבוד שמים, כי הנה בערי אדום ראיתי שאפילו במקום המתיחס למלכות ואין המלך שם ולא בני ביתו ואינו חצר המלך. מ"מ קפדי השומרים שלא ליכנס במקל חשוב אפילו לאנשים חשובים וא"כ יש כבוד שלא ליכנס במקל והעושה כן לכבוד ה' לכבד מקדש מעט הנה שכרו אתו. ומה שנראה שרוצה להתיר ליכנס להר הבית במקל חשוב. עמו הסליחה רבה דסתמא קתני לא יכנס להר הבית במקלו בכל מיני מקל ואף אם הוא דרך חשיבות אין גבהות לפני המקום.

ומה שהוכיח ממטה משה תימה עליו מה יוכיח הוכח ממטה משה הקדוש שהוא מעשרה דברים שנבראו בע"ש בין השמשות והיה חקוק עליו שם המפורש ושמות האבות והאמהות וי"ב שבטים ועשר מכות כמ"ש בתרגום יונתן פרשת בשלח על פסוק ויט משה את ידו ע"ש.

החיד"א סובר שמכיוון שסתמה המשנה שאסור להיכנס עם מקל, משמע כל מקל אסור, ויש בזה כבוד ה' וכבוד המקום שלא להיכנס עם מקל כלל.

נבוא לעיין האם ניתן להכריע מח' זו מתוך כמה סוגיות בש"ס.

במסכת ביצה דף כה ע"ב נאמר:

"תנו רבנן: אין הסומא יוצא במקלו, ולא הרועה בתרמילו, ואין יוצאין בכסא, אחד האיש ואחד האשה".

ופירש רש"י:

"אין הסומא יוצא במקלו - דהוי דרך חול, ואיכא זלזותא דיום טוב".

מדברים אלו נראה ללמוד שכל הליכה עם מקל, אף שיש בה צורך, יש בה זלזותא, שהרי אפילו לצורך סומא אסור. וא"כ ה"ה בהר הבית שכל מקל אסור. אלא שבחידושי הרשב"א שם כתב:

אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה. וטעמא דסומא לפי שאפשר לו בלא מקל ואפילו ב"ט אסור, אבל קיטע שאינו יכול לילך אלא בסמיכות מותר אפילו בשבת ואין צ"ל ב"ט. וזהו ששנינו

סימן ד - דין מקל הליכה בהר הבית ק"א

בפרק במה אשה (ס"ו א') יוצא הקטע בקב שלו דברי ר"מ ורבי יוסי אוסר וגו' סמוכות שלו טמאין ויוצאין בהן בשבת ופרש"י שם שהקב הוא חקוק להניח בו שוקו וסמוכות היינו סמוכות של קטע בשני רגליו והולך על שוקיו ועל ארכובותיו ועושה סמוכות של עור בשוקו, ומדבריו למדנו דכל קטע ברגליו ואינו יכול לילך בלי מקלו שמותר לצאת בהן אפי' בשבת שאינן לו אלא כמנעליו ואף על פי שאינן קשורין בו ליכא למיחש דילמא נפלי ואתי לאיתויי שהרי אינו יכול להלך אלא א"כ נשען עליהם, וכן התירו בתוס' ואמרו משמו של ר"ת שהתיר לאחד שנכווצו גידי שוקו לצאת במקלו בידו.

וכ"כ הרא"ש שם סימן ה:

ת"ר אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה. ואם היו רבים צריכים לו מותר ואף על פי דלפירוש ר"י בפרק במה אשה במסכת שבת (דף סה ב) דקיטע יוצא וכו' דמי שנכווצו גידי שוקיו מותר לצאת במקל בשבת. שאני התם דאינו יכול לילך כלל בלא מקל וכמנעלים דידיה דמו. אבל סומא במקל דידיה לתרוצי סוגיא עביד (המקל אינו עשוי לסמוך עליו גופו, אלא רק לזקוף את קומתו ולתקן את פסיעותיו) ואיכא זילותא דיו"ט.

וכ"כ האחרונים בשו"ע או"ח סי' שח סעיף יח.

אם כן י"ל שה"ה בהר הבית, שאם יכול לילך בלי - אסור, אע"פ שיש בזה צורך, אך אם אינו יכול ללכת ללא המקל - שרי. עם זאת, ייתכן שיש לחלק בין איסור יציאה במקל בשבת ויו"ט שאיסור קל הוא, לבין איסור כניסה במקל ובמנעל בהר הבית שייתכן שיש בו איסור תורה של "מורא מקדש" ויהיה אסור בכל גוונא, כדלקמן.

הגמרא במסכת חגיגה דף ב ע"א מפרטת את הפטורים מעלייה ברגל:

הכל חייבין בראייה, חוץ מחרש... החיגר, והסומא, והחולה, והזקן, ומי שאינו יכול לעלות ברגליו.

דף ד ע"א:

והחיגר והסומא וחולה והזקן. תנו רבנן: רגלים - פרט לבעלי קבין. דבר אחר: רגלים - פרט לחיגר. ולחולה, ולסומא, ולזקן, ולשאינו יכול לעלות ברגליו. - ושאינו יכול לעלות ברגליו לאתויי מאי? - אמר רבא: לאתויי מפנקי, דכתיב "כי

תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצירי".

ופירש רש"י:

מפנקי - שאין הולכין בלא מנעל, דאין אדם נכנס להר הבית במנעלו, דכתיב "מי בקש זאת מידכם רמוס חצירי".

וכ"כ הפסקי רי"ד:

מפנקי, פי', שאינו יכול לעלות בלא מנעל, ואין אדם רשוי לעלות בהר הבית במנעל שעל רגליו דכת' כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצירי".

מדברי הגמרא ע"פ פירוש רש"י ופסקי רי"ד מוכח שיש לאסור כניסה במנעל, אע"פ שיש בזה הכרח גמור, כיוון שסוף סוף יש בזה זילותא ובכל גוונא לא נכנסים כך להר הבית. וא"כ ה"ה למקל, שאף מי שאינו יכול ללכת ללא מקל או קביים וכדו', אסור לו להיכנס במקל להר הבית.

וכך כתב עלי תמר בירושלמי ברכות פ"ט ה"ה:

"ולא יכנס להר הבית במקלו. פשוט שאף סומא הזקוק למקל אסור. כמו שפשוט שאף חולה אסור להכנס להר הבית במנעלו. והכהנים נעשו חולים מפני שהיו הולכים יחפים על הרצפה בעזרה כמ"ש בירושלמי שקלים פ"ה ה"א".

הרמב"ם בהלכות חגיגה פ"ב ה"א כתב כך:

נשים ועבדים פטורין מן הראייה, וכל האנשים חייבים בראייה חוץ מחרש ואלם ושוטה וקטן וסומא וחגר וטמא וערל, וכן הזקן והחולה והרך והענוג מאד שאינם יכולים לעלות על רגליהן... ומניין שכל אלו פטורין מן הראייה... ונאמר בעלותך ליראות את פני ה' מי שיכול לעלות ברגליו להוציא חגר וחולה וזקן וענוג....

הרמב"ם לא נימק את הפטור של 'מפנקי' באיסור להיכנס עם מנעל, וייתכן להבין בדבריו שהענוג מותר להיכנס להר הבית עם מנעל, אלא שהוא פטור ממצוות ראייה כיוון שאינו יכול לעלות ללא מנעלים, ובכהאי גוונא פטרה אותו התורה כיוון שאינו יכול לעלות ברגליו.

כך נראה שהבין המשנה למלך בדעת הרמב"ם:

וכן הזקן והחולה והרך והענוג כו'. טעמא דהני נראה מדברי רבינו ז"ל דהיינו דומיא דזקן וחולה דמרוב ענוגם אינם מהלכים על רגליהם בלא משענת.

אך הקרית ספר ביאר את הרמב"ם כפירוש רש"י:

חגר נפקא לן מדכתיב רגלים פרט לחגר ולסומא ולחולה ולזקן ושאינו יכול לעלות ברגליו, דרגלים משמע דממעט מי שצריך משענ(ת) אחרת לבד מרגלי, והרך והענוג מרבי להו מתניתן מדתנן מי שאינו יכול לעלות ברגליו וכתוב כי תבואו לראות פני מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ומפנקי אין הולכין בלא מנעל ואין אדם נכנס להר הבית במנעלו.

אם כן, ברמב"ם ניתן להבין שאין איסור על כניסה עם מנעל ומקל להר הבית למי שאינו יכול ללכת בלעדיהם, אך לפי רש"י, פסקי רי"ד, הבנה אפשרית ברמב"ם, ופשט הגמרא שהביאה את הפסוק "מי בקש זאת... חצרי", משמע שאסור להיכנס להר הבית בכל גוונא עם נעל, אף שאינו יכול ללכת ללא מנעל. ואם כן מסתבר שגם במקל אסור לעלות, אף אם אינו יכול ללכת בלעדיו.

סוגיה נוספת ממנה יש ללמוד לשאלתנו במסכת שבת דף סו ע"א:

"הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ, ורבי יוסי אוסר. ואם יש לו בית קיבול כתותים טמא. סמוכות שלו טמאין מדרס ויוצאין בהן בשבת ונכנסין בהן בעזרה. כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהם בשבת ואין נכנסין בהן בעזרה".

רש"י פירש:

יוצא בקב שלו - דמנעל דידיה הוא. ור' יוסי אוסר - דלאו תכשיט הוא. סמוכות שלו - סמוכות של קיטע, יש קיטע בשתי רגליו מהלך על שוקיו ועל ארכובותיו, ועושה סמוכות של עור לשוקיו.

ויוצאין בהן בשבת - דתכשיט דידיה הוא.

ונכנסין בהן לעזרה - דאף על גב דתנן (ברכות נד, א): לא יכנס אדם להר הבית במנעלו - הני לאו מנעל נינהו, דלאו בראש רגלו הן.

כסא - יש קיטע שיבשו וכווצו גידי שוקיו, ואפילו על ארכובותיו אינו יכול לילך, ועושין כמין כסא נמוך ויושב עליו, וכשהוא מהלך - נסמך על ידיו בספסלים קטנים, ועוקר גופו מן הארץ ונדחף לפניו, וחוזר ונח על אחוריו והכסא קשור לו מאחוריו.

סמוכות - של אותו קיטע, עושה לה סמוכות של עור או של עץ לראשי שוקיו או רגליו התלויין, וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו - נשען גם על רגליו קצת.

ואין יוצאין בהן בשבת - רבותינו אומרים: מפני שאינם צריכין לו כל כך, ולא נהירא לי טעמא, ואיכא למימר: דאידי דתלו ולא מנחי אארעא - זימנין דמשתלפי.

ואין נכנסין בהן בעזרה - דמנעל נינהו.

המשנה ברישא אומרת שנכנסין עם סמוכות לעזרה. ובסיפא אומרת שכסא וסמוכות שלו אין נכנסין בהן בעזרה. רש"י מחלק בין הסמוכות ברישא שנכנסין בהן בעזרה, דמיירי בסמוכות שאינם מנעל, ובסיפא אין נכנסין בעזרה דמיירי בסמוכות שיש להם שם מנעל. אם כן נראה ברש"י שאם יש שם מנעל בכל גוונא אסור, אף שיש בזה צורך, כפי שראינו לעיל בדבריו בחגיגה.

אך התוספות פירשו באופן שונה:

הקיטע יוצא בקב שלו - פרש"י פרק במה אשה מי שנקטעה רגלו עושה לו כמין דפוס רגל וחוקק בו מעט להשים ראש שוקו בתוכו. ולא נהירא להרב פור"ת דקשיא ליה א"כ אמאי רבי יוסי אוסר והא אינו יכול לילך בע"א, אף על גב דמסקינן הכא דטעמא דרבי יוסי משום דילמא מיפסיק ואתי לאיתויי והא אי נפיל אינו יכול לזוז משם עד שיחזור וינעלנו, ועוד הקשה דהאמר אביי בפרק במה אשה (שבת דף טו.) דאין טמא מדרס משום דלא סמיך עילויה ואי כפרש"י והלא אין סמך גדול מזה.

ומיהו אור"י דלא קשה כולי האי שאין אותו קב צריך לו כל כך שהוא נשען על מקלות שבידיו כדרך החגרין ואינו נשען כלל על הקב והיינו סמוכות שלו דקתני התם יוצאין בהן בשבת לדברי הכל ולא כמו שפרש"י שעושה עור לראשי שוקיו וגורר שוקיו בקרקע כשנקטעו שתי רגליו ומהאי טעמא נמי אתי שפיר דאביי לא חשיב ליה מדרס שאינו נשען עליו אלא פעמים הוא נשען עליו קצת ופעמים אינו נוגע בקרקע כלל.

ר"י מפרש שהסמוכות הם מקלות, ועליהם אמרין דנכנסין בהם בעזרה. אם כן מוכח שלשיטת התוס' מקל שיש בו צורך הכרחי נכנסין בו בעזרה.

כך גם משמע מהמשך התוספות שם:

והאי דלא קתני גבי קב אי נכנס בו לעזרה אם לאו כדקתני גבי סמיכות יש לומר מילתא דפשיטא היא שאין נכנסין בו לעזרה כיון דלא צריך ליה כולי האי, אי נמי כיון דגבוה מן הקרקע ואינו מלוכלך מילתא דפשיטא היא דנכנסים בו.

נראה מפורש בתוס' שאם יש הכרח ללכת עם המקלות שרי להיכנס בהם בעזרה, דקייטע לא נאסר אלא מחמת שלא צריך לו כ"כ.

אם כן, מהגמרא בחגיגה נראה שבכל גוונא אסור להיכנס להר הבית עם מקל ומנעל, גם כאשר הם הכרחיים להליכה, וכן נראה מפרש"י שאסר על קייטע להיכנס לעזרה עם סמוכות שיש להם דין מנעל. אומנם בתוס' מפורש שסמוכות הם מקלות, ומתבאר שכיוון שצריך להם שרי להיכנס איתם לעזרה.

בפירוש המשנה לרמב"ם על המשנה הנ"ל (פרק ו משנה ח) כתב כך:

וכיון שהזכיר את הקב והוא רגל של עץ שעושה לו הקייטע והזכיר סמוכות שלו שמותר לצאת באותן הסמוכות בשבת מפני שהן קבועין, ושמותר להכנס בהן לעזרה ואינן דרך בזיון כמו סנדל ומנעל שאסור להכנס בהן להר הבית כולו כמו שביארנו בסוף ברכות....

הרמב"ם לא תולה את האיסור בשם מנעל או לא, אלא בשאלה אם הוי דרך בזיון או לא. אם כן ייתכן לומר שכאשר יש הכרח להיכנס עם מקל או מנעל, לא הוי דרך בזיון ושרי.

כך כתב אילת השחר מסכת שבת דף סו ע"א:

ונכנסין בהן בעזרה. ופירש"י הני לאו מנעל הן. הנה איסור כניסה במנעלים לעזרה אינו דאורייתא אלא דרבנן משום שהוא דרך בזיון²⁹, וא"כ בעיקר צריך לבדוק אם הוא דרך בזיון או לא, והול"ל שזה אינו דרך בזיון.

הרמב"ם לא הביא את דין סמוכות בהלכה, וכתב על כך המשנה למלך הלכות בית הבחירה פרק ז הלכה ב:

או במנעל שברגליו כו'. תנן בפ"ו דשבת בית קבול כתיתים טמא סמוכות שלו יוצאין בהם בשבת ונכנסים בהם בעזרה כסא וסמוכות שלו כו' ואין נכנסים בהם בעזרה ולא ידעתי אמאי השמיט רבינו חילוקי דינים אלו.

במרכבת המשנה חידש בעקבות השמטת הרמב"ם חידוש גדול:

במנעל שברגליו. עי' מל"מ. ואני אומר אטו רק כאן השמיטו הרי גם בפ"ט מהל' שבת השמיט רבנו דינים אלו ולא אסר אלא בקב ואנקטמין והשמיט דיני הסמוכות. איברא בשבת דף ס"ו ע"ב גרסינן תני תנא קמיה דר' יוחנן נכנסין בהן בעזרה א"ל אני שונה אשה חולצת בו ואת אמר נכנסין, תני אין נכנסין בו ע"כ. ובירושלמי פ' במה אשה ה"ג שמואל אמר יוצאין בו משום סנדל ונכנסין בו לעזרה ר' ינאי מקשה יוצאין בו משום סנדל ונכנסין בו לעזרה ו(אם כן הרי -) אינו סנדל, א"ר בא עד די הוית מקשה ליה על דשמואל קושייתיה על דמתני', סמוכות שלו טמאין מדרס יוצאין בהן בשבת ונכנסין בהן לעזרה, א"ר מנא אמור סופה דלית היא פליגא על דשמואל כסא סמוכות שלו טמאין מדרס אין יוצאין בהן בשבת ואין נכנסין בהן לעזרה ע"כ.

ישנה מחלוקת תנאים במסכת שבת בדין ששנינו במשנה 'כסא וסמוכות שלו', שיש שונים ש'נכנסים בהן בעזרה' כפי הנוסח שלפנינו במשנה, ויש שונים 'שאינן נכנסים בהם'. וכיוצא בזה נראה שנחלקו בזה בירושלמי שמואל ור' ינאי.

ומבאר מרכבת המשנה:

ונראה דרבנו פסק כהאי תנא דתני קמיה דר' יוחנן בין ברישא בין בסיפא יוצאין בהן בשבת ונכנסין בהן לעזרה הואיל דשמואל ס"ל ג"כ הכי בירושלמי. והא דפריך ר' ינאי דאם יוצאין בו בשבת אלמא דחשיב סנדל וא"כ אסור לכנוס בו לעזרה, אין זה הכרע דמ"מ מאחר דלא אפשר ליה לסגויי זולתו מותר, והרי קיי"ל בפרקין ה"כ דאין איסור כניסה לבעלי מומין אלא מבין האולם ולמזבח ולפנים, והרי ר' בא סותר קושיית ר' ינאי ואמר אדמקשית אדשמואל דפליג אסיפא תקשה לך רישא דבקב שיש לו בית קבול כתיתין יוצאין בשבת ונכנסין לעזרה אלמא אף מה דחשיב סנדל לענין שבת אין בו משום איסור כניסה לעזרה.... עיי"ש.

סימן ד - דין מקל הליכה בהר הבית ק"ז

מרכבת המשנה מחדש שהרמב"ם לא הביא את דין סמוכות בשבת ובהלכות בית הבחירה, מכיוון שקיימא לן שנכנסים לעזרה עם הסמוכות ועם הכיסא ואף בדבר שיש לו שם סנדל, כיוון שלא יכול ללכת בלי זה.

הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש פרק א הלכה יז כתב:

וכן אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי יין או שכור או פרוע ראש דרך ניוול או קרוע בגדים, אף על פי שאינו באזהרה שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוול, אבל ישראל שגדל שערו עד שנעשה מחלפת ולא היה דרך ניוול הרי זה מותר להכנס לעזרת ישראל.

וכתב על כך המעשי למלך:

וקשה לי מחגיגה דף ד' דקתני וכל מי שאינו יכול לעלות ברגליו לאתווי מאי לאתווי מפנקי דכ' מי ביקש זאת מידכם כי תבואו רמוס חצרי, ופירש"י דאסור ליכנס במנעל שברגליו להר הבית דכ' מי ביקש זאת, ותוס' הקשו הא ילפינן בברכות משל נעלך, וע"כ לישוב דכונת רש"י דליכנס לעזרה יש בו בזיון יותר ע"כ קרא תגר עליהם מי ביקש זאת מידכם רמוס, הרי אף דמפנקי והולכין כן לא בדרך ניוול רק מפני דמפנקי ביותר אפ"ה אסור, וא"כ ה"ה פרוע ראש אף דלא הי' דרך ניוול אסור ליכנס לעזרה:

הרמב"ם כותב שישראל שגידל שערו, אם הוא דרך נוול אסור להיכנס לעזרת ישראל, ואם לא היה דרך ניוול מותר להיכנס. וקשה, הרי למדנו בחגיגה ש'מפנקי' אסורים בכניסה אע"פ שאין זה דרך ניוול.

מבאר המעשי למלך:

אולם באמת מוכח מדברי רבינו בפ"ב מחגיגה שמפרש להאי דלא כפירש"י, דאינו משום דאסור ליכנס אלא משום כיון דאינו יכול לילך בלא משענת פטרה תורה מראי':

וטעמו דרבינו דאין מפרש כפירש"י מוכרח לפי שיטתו דהא ממעט שם בעלי קבין מדכתוב פעמים, ואי כפירש"י משום דאין נכנסין בהן לעזרה, והא בשבת דף ס"ו תנן דקייטע בסמוכות שלו נכנס לעזרה ואפי' קייטע בקב שלו ס"ל לשמואל

בירושלמי שם דנכנסין לעזרה משום דל"ה מנעל לגבי אחרים ואפי' לר"י ומכש"כ לר"מ יעו"ש, א"כ מוכח דלאו משום איסור כניסה לעזרה אלא משום דאין יכול לילך ברגליו פטור: ובהכי יש לישב מה שהקשה במשל"מ בפ"ז מבית הבחירה דהשמיט רבינו הך דקתני לחלק בין קיטע בסמוכות שלו ובין כסא וסמוכות שלו, לפמש"כ ניחא דרבינו ס"ל דבזה דאין דרך בזיון רשאי ליכנס בעזרה ואפי' בקב מותר ליכנס ע"כ לא מצינן לחלק בין סמוכות שלו כיון דאפי' בקב שלו נכנס כדס"ל לשמואל... עיי"ש.

לשיטת הרמב"ם 'מפנקי' פטור מעלייה לרגל מלימוד הפסוק, אך מותר להיכנס לעזרה עם מנעל, כפי שקיטע מותר להיכנס בקב שלו ועם סמוכות שלו, שכל שיש לו צורך בו הרי שאינו דרך ביזיון ומותר. על כן כתב הרמב"ם שמהגדל שערו שאינו דרך ניוול מותר להיכנס.

על פי דברים אלו נראה פשוט שמקל שיש בו צורך הרי שאין זה דרך ביזיון ומותר להיכנס עמו.

כך כתבו למעשה עוד כמה אחרונים:

שיח יצחק, יומא עח ע"ב ד"ה הקיטע:

... דאם תפרש סמוכות מקלות שבידיו, כיון שאינו יכול לילך בלתי ודאי דנכנסין בהם לעזרה, ולא דמי ללא יכנס במקלו וכו', דהתם באפשר לילך בלתי דהיינו בבריא.

וכ"כ בעיניים למשפט על ברכות דף סג ע"א סוף ד"ה ריקיה ומנעל, שאפשר לומר שאין האיסור במקל אלא כשאוחזו לשם כבוד ואיכא קלות ראש, אך משענת שצריך לה שרי.

וכן פסק למעשה הגר"ד ליאור שליט"א בשו"ת דבר חברון ח"ג סי' שע"ה וכתב שמי שאינו יכול ללכת ללא נעליים אורטופדיות, מותר לו להיכנס בהם להר הבית.

לסיכום:

מהגמרא בחגיגה נראה שאסור להיכנס להר הבית עם מנעל בכל גוונא, וכ"כ רש"י ותוס' רי"ד. כמו כן ממשנת קיטע ע"פ פירוש רש"י ודעימיה, משמע שכל שיש לו שם מנעל אסור בכניסה להר, אפילו שזה הכרחי לצורך ההליכה, וא"כ י"ל שה"ה במקל שאסור ללכת בו אע"פ שהוא לצורך הליכה.

אך לשיטת התוס' בביאור משנת הקיטע מפורש ששרי להיכנס עם מקלות שצריך להם. ובמרכבת המשנה ומעשי למלך ביארו שגם הרמב"ם פוסק שכל שצריך לו לא הוי איסור.

גם באחרונים מצאנו שנחלקו בזה.

למעשה, נראה לענ"ד שלכתחילה יש להימנע מלעלות עם מקל אף שהוא לצורך הליכה, אך יש לסמוך על המקילים במקום הכרח.

